

Döbrentei Gábor kiadatlan levelei Bölöni Farkas Sándorhoz.

Közli: dr. JANCSÓ ELEMÉR.

7.

Kedves Barátom,

Sorsomról való minél előbbi tudósításon váród? Ime itt van, a legelső postával, mely meleg szívű leveled vétele óta innen indul. De nem fogsz tudósításomban gyönyörködni. Kulcsár úgy látszik másképpen gondolta meg magát, azt válaszolá, hogy October 8dikáig várta leveletem, s nem érkezvén az, egy olly ifjút fogadott maga mellé, ki őtet arra már régolta kérte. Ravasz lelke nyilván kitetszik. Maga ajánlott mindent, maga sürgetődött, levelében most is sajnálkozik, hogy velem közelebbi összeköttetésre nem léphetett, s még is képtelen volt azon nemtelenségre, hogy meg se kérdezett, ha csak ugyan akarok é menni vagy nem. Hogy ujsághazudó társ nem lettem, úgy veszem észre magamon, nem bánom, s erre engem úgy is csak általad tudott kényes körülállásaim vittek volna, de hogy ismét egyenetlen lelkű emberre kellett találnom, még pedig Irójink között, ezt felette sajnálom. Nekünk, a mint Sze-merének és Vitkovicsnak is irám, úgy is kevesen lévén, kik a nyelv ügyét védjük, mindinkább nagyobb egyetértéssel kellene egybe csatlódnunk — s válunk. Ambitióm kemény szemrehányásokat tesz, hogy miért nem hallgattam egész a szótt dolog bizonyos kimcneteléig, de szívem csendesít azzal, hogy nem akartam titkosan egyszerre csak eltűnni. S minthogy a szívnek ilyen nyugtatásai nemesebbek az ambióónak lappangó büszkeségéből eredett előrelátásainál s pirongatásainál, könnyebben felejem a játékot. Csalódásomat úgy is csak Te tudod, s Eurzy fogja.

A kecsületes Kovachich ezeket írá:

1. A Múzeumhoz szükségképpen kell, új propositionál fogva, mely eljövetelem óta tétetett, egy Cancellista, s már jelentette magát egy Lutheranus ifjú, a ki 6 nyelvet tud. A ki

most Cancellistának bé vetetik, mingyárt több jusa lesz Adjunctusságra mint egy idegennek, ki még publice nem szolgált.

2. Minden Kameralis jószágok arendába adattatnak, s enél fogva 4000 királyi szolgálatban levőknél több marad kenyér nélkül. Ezeket mind bé fogják ide s tova dugdosni.

Tehát Kovachich azt projectálja, hogy a Cancellistaságot keressem, s neki talán, ha elmegyen onnan, succedálhatok. De azt én tenni nem fogom, a mint a holnap postán induló levél tudtára adja.

Már így, egy ideig Erdélyben maradok. Enyhülök az által, hogy Lajos szíves barátsággal bánik velem, s cselekedeteiből látom, hogy kezd tanulni botlásain. Hegedüs sokat vigasztalt Enyeden e környülállásomra nézve. De túl, és tovább ezen, mert érzem, hamar könnybe lábbognának szemeim.

Mit hoz rám a tavasz, nem tudom. Akkor igen is menni akarnék, Atyám látogatására, a mit már most, a válaszok várása ideje alatt békövetkezett esszözések s roszt utak miatt tenem lehetetlen.

Várjunk jót, mind ketten Édes Barátom. Érzékenynek lenni sorsunk csapkodásain jó s nekünk azt nem tenni lehetetlen, s ha elkeményedett filozófiával fogadnánk azokat, úgy a csakugyan boldogító Grátziák is eltűnének tőlünk, azonban férfinak maradni, ez a dísz. Én dolgozásokkal felejttem a meg nem változhatót, ámbár azokat hideg Haza fogadja.

Köszönöm, hogy Elvirával lévő dolgomban jól eljárál. Nekem erős feltételem volt már elindulásom előtt, hogy ezután ötlet másképp nézzem, nem írhatok ide mindent miért, s annak elbeszélése hosszú lenne, feltételem volt, akárki mit mondott volna is. Hogy azt írad felőle a mit írál, önszeretetemnek még is tetszett. Örül az ember, ha vélekedését más is javallja. Leírja mit érzett irántad, mivel tudta már, hogy hozzája menteled oka levelem általadásából lehetett, s kedvesen írja-le. Érzései melegíteni fogják a tél fagyát leveleiben, ha azokat ezután is leküldeni jó léssz. Miért ne tennők a repülő s csapdosó időt így magunknak kedvesebbé.

Élj boldogul, szeretttje szívemnek.

Mindenkori híved
D. G.

Maros-Németi, Nov. 17d. 1819.

MNémeti, Dec. 22d. 1819.

Édes Barátom,

Lajossal, úgy hiszem találkoztál városotokban ki innét tegnap mult egy hete indult az irnepekre Anyjához- s akkor érezhetéd hogy itt most épen csak egyedül vagyok a kongó szobákban. Mint Demosthenes kezdem eizárni magamat, azon kivétellel, hogy három óra feléig mind dolgozom s akkor ebédelvén vagy gyalog vagy lóháton kerengek a déres levegőtől szomorú mezőn. Illyen sétálásomból jövök haza midőn rég várt, s nyugtalanossággal várt leveledet asztalomon találtam a Tud. Gyűjtemény Octoberi füzetével s Buczynak levelébe zárt Kazinczyiéval s Cserey Farkaséval.

Elhültem tudósításodra, hogy a társaság dolga nem ajánlatott volna. Ez lehetetlen, talán te nem nézéd meg jól, mert hiszen ott van Cserei Miklós, ki dicsőségének egy nagy részétől válik-meg, ha végképen eltiltatunk, ott Kenderessy, ki nekem mindent ígért. A többi hiszem hogy nem szólott, mert ha tudott volna is, nem mert. Reszketve simító lelkek!

Azon, hogy német színjátások hoztattak ismét bé, haragudtam. Mond-meg Tunyoginak, sok olyan emberért tette ki magát, kik nem érdemlik a nemes Szív áldozatját. Oh gyáva láрма a törvény mellett, midőn az használ, oh gyűlöletes magyar tűz, melly idegen ajak gyönyörködtetéseiben hűti ki magát. Anglia, Anglia, a szabad léleknek s a talentumnak, a mi többnyire csak vegetáló Aristokratájink nem érdemlik, hogy az reájok fényt vonjon. Te igen jól teszed, ha okosan félre vonod magadat, -- egyedül a zajongva omló folyó zápora ellen, hogy elnyelettessél használás nélkül! Miklós dicsőségének itt nyilnék mezeje, hijába fog ő a székezesek veszélyező lármáján keresztül törni, egy kemény parancsolat, mint a mostani is elnémit mindent — s füstbe terjeng a fáradozás. De okosan megnyervén másokat, hogy ő lassanként segitené a Literatura ágait, védné a játékszínt, ez adna neki bizonyos koszorút. Ezt s illyeneket fogom neki írni a jövő postán. Most kifogyék az időből, a Cancellarius ő Excljának s Cons. Székely Mihálynak irtam ma a Társaságnak a Királyi szék előtt való pártfogása kérésében. Eddig, a mint látom, keresztül törhettem még min-

denen, hogy lesz itt az égő és égető pont körül? nem tudom, de legalább azt is megindítani óhajtottam. Buczy azt írja, tudni se kíván a Társaság felől! Talán nem volt akkor békítve szobájába, mikor ezt írhatta.

Kazincynak Orthologusa s Neologusa az említett kötetben, bámulásra ragađott. Melly praecisio abban a stilusban, energia, lélek és tisztaság. Végre, most maga megvallja sikamlásait, s mindenek megbékélhetnének vele. Octób. 27dikén lépett 61dik esztendejébe s még mennyi tüz!

Trattner azt ír, hogy magára vállalja egy Külföldi Játékszin füzetei kiadását, ha 300 Előfizetője találkoznék. Minden Pesti vásárkor adna ki egy 8—10 árkusból álló darabot, így négyet esztendőnként, s az előfizetés lenne mind a négyért 5 Rft. Ekkor ugy mond nekem minden árkusért fizet 10 Rftot, és 40 árkusért esztendőnként 400 Rftot.

Jelentést fogok majd irni, mellyet ő kinyomtatattat próbára. Ha valóságosdik e plánum, nem volna é kedved Karloszt vagy Stuartot jambusokban fordítani, 1821-re, mert Trattner folytatni akarja, tiz árkusért 100 Rftot kapnál általam. Mászt nem is veszek magam mellé, mert nevem alatt akarván Trattner a gyűjteményt, magam dolgozom, s magam hozom a pénzt. E hazában mért nem így?

Elvira ezt írja: Farkast kértem, jöjjön hozzám gyakran, de ő talán engem mások szemével néz, olyanokéval, kiket nem tartottam érdemeseknek, hogy ismerjenek, s megveti kéresem. — Megtudván leveléből, hogy Monsieur-je gyanú perrel él, — mert mindent ki tudakozott tőle egy álmában, mely psychologus! — igen jól esék, hogy ritkán még, mert tudja, hogy barátom vágy. Sajnáillanám, ha valami zavarba jönnél, azért kérlek, ugyan vigyázva add által e levelet, melly azt viszi-meg neki, hogy utolsó lesz ha minden rendemet, mihelyt elolvasta elégetni nem fogja.

Cserey Farkas hiva fel levelében, hogy a farsangot együtt töltsük. Abból aligha lesz valami, pedig nem bánám, és megint meg is bánám Kolozsvártt lenni csak a két Farkassal nem. Békéljetez ki egybe.

Boldog új esztendőzt. Adieu my dear.

D. G.

9.

MNémeti, Febr. 19d. 1820.

Édes jó Barátom!

Igy elegyedik örömünk poharába a méreg csepp, mely végig megreszkettet. Én ma Déván igen kedves délutánt töltöttem, kivel? erről máskor, — s boldog képeken andalogva jövök ide vissza a hold világában. Megtudva a posta-mester-től, hogy a mai posta levelet hozott nekem s azt bémenetelem előtt ki is küldötte, megérkezésem után mingyárt küldöttem a Tisztartóhoz, s a leírásodat látám. Megijedtem, hogy Lajos talán beteg, mivel nem jó, s arról tudósítasz. Valóban beteg, s nem testében!

Tegnap egy hete hozzád irt válaszomat, melyben a Grófnénál tett jelentésemről adtam hirt, egy véletlenség később adatta a postára mint kellett. Mennyire biztam a ház kinyerhetésében abból láthatod. Még nem vettem a Grófné feleletét, de akármi legyen az, Lajos háborgatása miatt szeretném, ha megköszönnéd a szállást és nem fogadnád el. Igyekezz pénzeimet Kisnétől megkapni s végy ki abból magadnak 30 Rftot, szállásod fizetése pótlására. Irántam nem szükség magadat geniroznod, s nyugodalmasan léssz másutt, mert hivedre fogsz emlékezni, nem jóltevődre. Tedd-meg ezt kérlek, s más helytt lakván, megint idő telik s dolgod jobbra fordulhat.

Nekem magamnak is feltételem, hogy a midőn Társaságunk megerősítése lejőne, s én Kolozsvárra mennék, fogadott szálláson lakjam, mivel a Grófnénak, ha egész háza népével benn van, szűk a háza. Im látod ebből szándékomat. Már most addig nem is akarok Atyám látogatására menni, mig az Udvarnál dolgunk el nem határozódik. Megedződtem annak a mitől gyengéd érzésed féltett, a szép pályát, ha csupa tövis közül nevet is ki rózsája, egy gyermekért el nem hagyom. Igyekszem, hogy jól ismerjenek-meg a kiknek vágyom tetszeni, s másokra nézve szerencsém, dicsőségem, félvén a kancsal megítéltetéstől, el nem játszom. Annyi igaz, hogy ha a mult ősszel kimenjek, elkeseredéseimben, többé vissza alig jöttem volna. Gr. Teleki Pál, a minap ezt írta: Most immár nem csak a legjobb reménységtől eltelve, hanem egy szép jövendőt látván magam előtt örvendek, hogy egy olyan derék és hasznos embernek mint az Ur barátságában élhetek. — Mond meg nekem, micsoda kétségeskedő rettegés üzzön félre izzadságommal nyitott utamról, midőn ilyen Elölülömmel lehetek.

Müllner a Schuld Írója, meghiva együttdolgozónak; Ich redigire gegenwärtig im Literaturblatt, welches mit dem Morgenblatte ausgegeben wird. Auch von interessanten Erscheinungen der ungerschen Literatur wurden Beurtheilungen von Ihnen mir willkommen seyn. Ezt írja, s én terjeszteni fogom nemzetünk becsét a külföldön. Mond meg bohóságból Buczynak, hogy Göttchenjét legelőször fogom anzeigolni. Tehát jól fejtekerje az eszét. De mintha az ő venája is száradna már, mivel olly sokáig nyög versezetjén.

Miért nem állhatsz bé ide hozzám egyszerre, vagy miért nem repülhetek én hozzád! Mennyi mondani valóm volna, mint eltelnék édesen estém, a mi most komor. Ha barátságos maga oda engedést nem ismer a halhatatlanság világa, úgy mi itt minden sanyargattatásink mellett is boldogabbak vagyunk.

Böloninek vettem válaszát. Szeretetre méltó ember, mint volt. Az ő hozzá hasonlókkal való ismeretséged, barátságod emlékezete deritse homlokodat. Van Isten, a ki Reád is ügyel, s ha hull könnyed, az este csillagának, a remény kikél veled ágyadból. Farewell. Elvirát tisztellem. *Döbrenteid.*

10.

MNémeti, April. 6d. 1820.

Kedves Barátom!

Ismét levél. Egy örömet és egy fájdalmamat tudd meg. Tegnap érkezvén Dévára MagyarOrszági utjában, a Primás, felmenék Ő Herczegségéhez esti 7 órakor. Egy fertályig tartott vele való beszédem, melly az Erd. Tudom. Társaság kezdetét, mostani állását adta elé. Minden jót ígért, hogy mihelyt Bécsbe érkezik, a mi lesz e hónap 24dikén, a Társaság megerősíthetésén a mit lehet, megteszi, mert úgy mond ilyen jó Intézet felállítását maga is óhajtja. S ha megerősíthetik, s jószágait rendbe szedi bizonyosan a fundusát is fogja segiteni, addig pedig az utánna következő pöspököt B. Szepessyt emlékeztetni fogja, a ki különben is, így szólla, nagy Hazafi, hogy e Társaságnak pártfogója legyen. Azonban a hamar való megerősíthetést nem ígéré, mert a Kabinetben most 4000 referálni valók vagynak. Mindenképen nagy becsülettel fogadott.

A mi Elvirát illető czédulácskámon vala és stibliidiás levelemnek végén, arról hallgass. Hallgass mindennek. Farewell. *Döbrenteid.*

Üdvözllet a 150 éves székelykeresztúri unitárius gimnáziumnak, 1943. június 6-án.

Nagyrebecsült felügyelő gondnok Úr!

Kedves Kartársak!

A kolozsvári unitárius gimnáziumnak, az idősebb testvérnek meleg üdvözlletét hozom a fennállásának 150-ik évfordulóját ünneplő székelykeresztúri unitárius gimnázium vezetőségének és buzgó tanári karának.

Százötven esztendő az intézmények, sőt a nemzetek életében is sok idő, de nemcsak az idő az érdem igazi bírása és nemcsak az idő a próbaköve az iskolák értékelésének, hanem elsősorban az elvégzett munka mennyisége és még inkább annak milyensége.

Az unitárius egyház nemzetfenntartó hivatást teljesített, midőn 150 évvel ezelőtt a székelykeresztúri gimnázium építését elhatározta s az ősök erős építő akarata, önfeláldozó munkája, áldozatkészsége és határtalan nagy szeretete teremtette és tartotta fenn ezt az iskolát, amely nemzedékek tanítója és nevelője lett. Örvendetes események mellett sok szomorúság is van életében. Ha végig tekintünk a székelykeresztúri gimnázium 150 éves életén, abból különösen három jellemvonás emelkedik ki: nemes küzdelem, szegénység és erős élniakarás.

Lehetnek olyanok, akik úgy vélekednek, hogy ez ünnepélyes pillanatban csak megszépítő fénysugarakat volna szabad innen kibocsátani, de történelmi igazsággal megállapíthatjuk, hogy ennek az iskolának élete mindig küzdelmes volt, akár csak az unitárius egyházé, vagy a magyar nemzeté, de ebből a küzdelemből nem pusztulás, hanem élet fakadt. Az egyház, mint kisebbik leányát háttérbe szorította, a magyar államnak kezdetben mostohája volt, nem egyszer bezárással fenytették meg s csak az éles szemű, nagy pedagógus, Kuncz Elek főigaz-